

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-30>

УДК 378.147

Малицька О.В.

Бердянський державний педагогічний університет

ХУДОЖНЬО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті охарактеризовані особливості формування особистості вчителя НУШ, розвитку його загально-педагогічних і спеціальних здібностей. Здійснено аналіз сучасних засобів удосконалення форм і методів професійної підготовки майбутнього педагога, психолого-педагогічних проблем, пов'язаних з формуванням його професійної майстерності в процесі навчання у ЗВО. Досліджено шляхи удосконалення підготовки вчителів початкових класів у контексті реформування початкової освіти. Висвітлено зміст поняття «художньо-орієнтована підготовка вчителя початкової школи». Акцентовано увагу на сучасних напрямках педагогічної науки, які спрямовані на реалізацію принципів співпраці, формування прагнення до самореалізації та самовираження студентів педагогічного ЗВО у навчальному процесі, розвитку їх здатностей до творчості, вільного вираження та впровадження власних ідей.

Ключові слова: учитель початкової школи, нова українська школа, НУШ, художньо-орієнтована підготовка, загальнокультурна компетентність, художньо-орієнтована педагогічна діяльність.

Malytska Olena

Berdyansk State Pedagogical University

ART ORIENTED TRAINING IN THE SYSTEM OF FORMATION OF PROFESSIONAL QUALITIES OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Summary. The peculiarities of the process of personality formation of the New Ukrainian schoolteacher were analysed in the article on the basis of theoretical and empirical research. The analysis of modern forms and methods of professional training of a future primary school teacher was performed, the psychological and pedagogical problems connected with the formation of his/her professional mastery in the process of teaching at a pedagogical university were covered. The attention was focused on the modern trends of a pedagogical science, aimed at the realization of principles of cooperation, formation of students' desire for self-realization and development of their capacity for creativity. The essence of the definition of "general cultural competence" as an ability of a person to master, preserve, transmit and transform the values of human culture was provided. It was revealed that the above-mentioned competence had a complex structure, the main component of which was an artistic and pedagogical competence. The aspects of the definition of an "artistic and pedagogical competence" were analysed. The universal function of an artistic and pedagogical competence was especially emphasized, and its role was to offer a person the possibilities of using universal methods of actions for the optimal and most effective performance of creative and art oriented pedagogical activity. Theoretical propositions and peculiarities of application of a number of approaches in an educational process of a higher education establishment were analysed, which would contribute to the development of the above-mentioned competence in a future primary school teacher. The axiological, personal, activity oriented, cultural, and creative approaches, that are connected into a logical system, were considered. It was determined that the major stimulus for optimization of training and development of future specialists was a competence oriented approach that allows to switch the emphasis from learning artistic information to the formation of a complex of general cultural and special artistic and aesthetic competences. It was concluded that art oriented training was an essential component of professional training of students at pedagogical higher education establishments and was aimed at understanding complex phenomena of the contemporary cultural space by future teachers as well as mastering and using cultural standards by them and formation of their artistic and creative activity. The tendencies of modern art oriented training of future primary school teachers as one of the factors of the process of forming their professional qualities under conditions of the New Ukrainian school were found out.

Keywords: primary school teacher, new Ukrainian school, art oriented training, general cultural competence, artistic and pedagogical competence, art oriented pedagogical activity.

Постановка проблеми. Трансформація ціннісного світу людини під впливом постмодерних реалій в останні десятиліття зумовила глобальні соціокультурні зміни. Це вимагає переосмислення філософії освіти та розробки іншої парадигми розвитку вітчизняної початкової школи.

Історичний досвід свідчить, що у процесі модернізації освіти та оновлення її змістовного наповнення не можна нехтувати світовими тенденціями, пов'язаними з формуванням єдиного освітнього простору, зокрема, тими можливостями, які надає відкритість сучасного культурного простору. Виявлення місця і ролі художньої культури в освіті, визначення стратегії її впро-

вадження в освітній процес, шляхів формування нового типу особистості молодшого школяра – все це зараз є принциповим і актуальним. Особливої значущості в даному контексті набуває підготовка нового вчителя для Нової української школи.

Сучасний учитель початкової школи покликаний здійснювати педагогічну взаємодію на ідеях дитиноцентризму, унікальності особистості молодшого школяра і вмінні створювати для цього відповідне культурно-естетичне освітнє середовище. У Концепції Нової української школи визначено, що вчитель повинен сформувати в дитини здатність розуміти твори мистецтва, розвивати власні естетичні смаки, самостійно

виражати ідеї, досвід та почуття прекрасного [3]. Це зумовлює необхідність формування не тільки професійної майстерності вчителя, а й художньо-педагогічних компетенцій як неодмінних складових його особистості. Отже, у сучасних реаліях ціннісний світ учителя початкової школи, його творчі потенції набувають особливої соціальної значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури виявив, що аспекти формування загальнокультурних та художньо-естетичних якостей учителя є проблемою низки наук – філософії, культурології, психології, педагогіки. Принципову роль в дослідженні теми статті відіграють праці, пов'язані з питаннями філософії та методології вищої педагогічної освіти в контексті художньо-естетичного становлення особистості (М. Бахтін, М. Бердяєв, Л. Віготський, М. Каган).

У працях І. Зязюна, В. Семашка визначені функції культури, серед яких особливе місце посідають виховна та освітня. В дослідженнях О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, О. Запорожця, Б. Щербакова, П. Якобсона та інших учених закладені психолого-педагогічні основи культуровідповідного розвитку особистості.

Деякі аспекти взаємодії культури та освіти висвітлюють роботи низки вчених: М. Киященка, О. Рудницької, О. Отич, В. Петрушенка.

У роботах О. Асмолова, Л. Божович, С. Бондаревської, В. Мясіщева, В. Слободчикова визначено професійні складові загальнокультурної компетентності вчителя початкової школи.

Особливий інтерес викликають праці вчених, які вважають визначальним фактором формування особистості адекватне культурне середовище (В. Вернадський, К. Леві-Стросс, П. Флоренський).

Проблема актуальності мистецької освіти, її ролі в системі професійної підготовки вчителя ЗЗСО досліджується в працях О. Отич, Г. Падалки, С. Коновець, Л. Масол, О. Хиожної.

Проблеми розвитку творчих здібностей, визначення факторів і умов розвитку різноманітних творчих феноменів висвітлювали класичні дослідження Р. Арнхейма, В. Кан-Каліка, Б. Теплова, а також дослідження останніх років (М. Титаренко, І. Теплицький, С. Мельник, Л. Левченко, В. Рибалка, В. Костюк, О. Малицька, В. Кисільова тощо).

Вітчизняні дослідники (І. Зязюн, В. Семашко, Н. Миропольська, О. Онищенко, Є. Подольська) внесли значущий доробок у розкриття та реалізацію освітнього потенціалу художньої культури. Художньо-орієнтована підготовка як ефективний засіб формування професійних якостей майбутнього вчителя початкової школи визначено в дослідженнях Л. Масол, О. Красовської, М. Лещенко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури виявив, що актуальність проблеми художньо-орієнтованої підготовки як важливої складової формування професійних якостей майбутнього вчителя початкової школи зумовлена провідною роллю творчості у розвитку особистості. Спрямованість освіти на формування загальнокультурної компетентності забезпечує духовний роз-

виток майбутнього вчителя початкової школи, сприяє підготовці педагогічних кадрів, здатних якісно забезпечувати освітні потреби особистості, підвищує професійні компетентності фахівців.

Мета статті – з'ясувати тенденції сучасної художньо-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя початкової школи як одного з чинників процесу формування його професійних якостей в умовах реформи НУШ.

Виклад основного матеріалу. Сучасний учитель початкової школи – це фахівець, здатний транслювати соціальні смисли та цінності духовної культури дитині. У такому ракурсі становлення його загальнокультурної компетентності як однієї з базових компетентностей учителя НУШ є актуальною педагогічною проблемою.

Загальнокультурну компетентність можна визначити як здатність особи до опанування, збереження, трансляції, трансформації цінностей загальнолюдської культури. «Необхідність її формування обумовлена тим, що в сучасних умовах модернізації суспільства об'єктивним критерієм ефективності організації життєдіяльності людини виступає творчий продукт, особистісні соціокультурні досягнення» [5].

Загальнокультурна компетентність учителя має складну структуру, включає в себе низку компетенцій, які забезпечують її ефективну реалізацію в професійній діяльності.

Однією із найвагоміших складових загальнокультурної компетентності сучасного вчителя початкової школи можна вважати художньо-педагогічну компетенцію. Художньо-педагогічну компетенцію вчителя початкової школи в сучасних дослідженнях трактують як інтегративну та універсальну якість особистості. Таке психічне утворення надає особистості можливостей застосовувати універсальні способи дій, які забезпечують оптимальне і найефективніше виконання творчої художньо-орієнтованої педагогічної діяльності [10].

Розвитку названої вище компетенції в майбутнього вчителя початкової школи будуть сприяти аксіологічний, особистісний, діяльнісний, культурологічний, креативний підходи, що пов'язані в логічну систему. У концепції НУШ компетентнісно орієнтований підхід визначено як пріоритетний у розвитку особистості майбутнього педагога. Компетентнісно орієнтований підхід є предметом досліджень Л. Масол, О. Щолокової, Н. Миропольської, О. Шевнюк, Г. Падалки. На думку Л. Масол даний підхід є стимулом оптимізації навчання та розвитку майбутніх фахівців та дозволяє перенести акценти із засвоєння художньої інформації на формування комплексу загальнокультурного і спеціальних художньо-естетичних компетентностей [7, с. 248].

Так, аксіологічний підхід трактує людину як найвищу цінність суспільства і пріоритетну мету суспільного розвитку. Згідно з цим підходом, процес формування художньо-педагогічної компетенції детермінується системою ціннісних ставлень майбутнього вчителя до педагогічної та художньо-творчої діяльності. Зазначені цінності формуються і фіксуються в педагогічній науці як специфічні образи та уявлення. У процесі опанування принципами, методами та способами художньо-педагогічної діяльності відбувається їх присвоєння суб'єктом і трансформація в певні

особистісні утворення. Отже, ефективність використання оптимальних художньо-педагогічних технологій обумовлена наявністю певної системи ціннісних орієнтацій та їх значущістю у структурі життєвих смислів особистості суб'єкта.

Особистісний підхід відтворює позиціонування майбутнього фахівця як суб'єкта, який усвідомлює всі аспекти процесу оволодіння професією і свідомо спрямовує власну діяльність на розвиток власної художньо-педагогічної компетенції. Такий підхід орієнтує викладача ЗВО на створення умов, які відповідають інтересам, потребам, можливостям та рівню творчого потенціалу студента.

Діяльнісний підхід спрямований на залучення здобувача вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта як до художньо-педагогічної, так і власної творчої діяльності. У контексті цього підходу студент є суб'єктом діяльності, спілкування та інших соціальних відносин, який свідомо визначає їх характер і спрямованість для досягнення певних цілей. Такий підхід дозволяє впливати на співвідношення репродуктивного і творчого характеру пізнання, встановлювати рівні самостійності та корегувати саморегуляцію студента.

Культурологічний підхід, який забезпечує можливість залучення особистості до надбань вітчизняної та світової культури, орієнтований на створення можливостей щодо їх застосування для загальнокультурного самовдосконалення та творчого становлення. Він сприяє формуванню вчителя як особистості, здатної до ефективної художньо-орієнтованої підготовки молодших школярів, оскільки відсутність глибокого розуміння сучасних культурних процесів та явищ унеможливує ефективне вирішення багатьох актуальних педагогічних проблем. Упровадження культурологічного підходу в систему підготовки фахівців у педагогічних ЗВО передбачає ство-

рення умов для опанування кожним студентом художньо-естетичним досвідом людства та творчої самореалізації на цій основі в будь-яких видах діяльності.

Результатом ефективного впровадження креативного підходу можна вважати зменшення репродуктивного та перехід до творчого способу здійснення будь-якої діяльності, і, як наслідок, – рівня розвитку художньо-педагогічної компетенції вчителя початкової школи. У сучасних дослідженнях виділяють чотири стадії розвитку креативності: наслідування (копіювання), творче наслідування, наслідувальна творчість, справжня творчість (творення) [2].

Креативний підхід сприяє перенесенню акценту з навчальної діяльності на перетворювальну в освітньому процесі ЗВО.

Застосування низки зазначених методологічних підходів сприятиме процесу підвищення якості художньо-орієнтованої підготовки майбутнього фахівця в галузі початкової освіти та відтворюватиме інформацію про результативність цього процесу, що дозволить своєчасно коригувати його стратегію і тактику.

Висновки. Художньо-орієнтована підготовка є невід'ємним компонентом професійної підготовки студентів педагогічних ЗВО і спрямована на осягнення майбутніми учителями складних явищ сучасного культурного простору; опанування та використання ними культурних еталонів; формування художньо-творчої активності, яка являє собою сукупність ціннісних та змістовних підстав для формування здатності до трансляції та застосування художньо-естетичного досвіду в процесі майбутньої професійної діяльності, реалізації набутих творчих потенцій; надання можливостей для пошуку і вибору шляхів самореалізації в суспільстві як творчої індивідуальності.

Список літератури:

1. Зязюн І.А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей* : матеріали VII пед. мистец. читань пам'яті професора О.П. Рудницької. (Чернівці, 21 лютого 2010 р.). Чернівці, 2010. С. 17–37.
2. Іщенко В.М. Педагогічні технології у вищому навчальному закладі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5 (Ч. 1). С. 117.
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 29.01.2020).
4. Малицька О.В. Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч.-мет. посібник. Бердянськ : БДПУ, 2016. 344 с.
5. Малицька О.В. Формування загальнозначущих компетенцій випускників ВНЗ у контексті Болонської декларації. URL: http://library.uipa.kharkov.ua/library/BD/BolonProz/3_Stati_iz_periodicheskikh_i_prodolgaugshies_izdaniy/Form_zag.html (дата звернення: 21.01.2020).
6. Малицька О.В. Формування культури професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи на основі компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць БДПУ (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2009. № 2. С. 57–63.
7. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. Київ : Промінь, 2006. 592 с.
8. Новиков А.М. Методология художественной деятельности. Москва : «Эгвес», 2008. 72 с.
9. Пехота О.М. Освітні технології: навч.-метод. посібник. / за ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
10. Племенюк М.Г. Художественная деятельность как фактор развития гуманистической культуры личности будущего учителя : автореф дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Комсомольск-на-Амуре, 2002. 226 с. URL: <http://www.ifar.ru/library/book201.pdf> (дата звернення: 21.01.2020).
11. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: монографія. Київ : УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1996. 172 с.

References:

1. Ziazun, I.A. (2010). Estetychni rehulyatyvy pedahohichnoi maisternosti [Aesthetic regulations of pedagogical craftsmanship]. *Pedahohichna maisternist yak systema profesiinykh i mystetskykh kompetentnosti*, pp. 17–37.
2. Ishchenko, V.M. (2012). Pedahohichni tekhnolohii u vyshchomu navchalnomu zakladi [Educational technologies in higher education]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, no. 5, pp. 117.
3. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of a new Ukrainian school]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (accessed 29 January 2020).

4. Malytska, O.V. (2016). *Obrazotvorche mystetstvo z metodykoiu navchannia* [Fine art with learning methods]. Berdiansk: BDPU. (in Ukrainian)
5. Malytska, O.V. (2006). *Formuvannia zahalnoznachushchykh kompetentsii vypusknivkiv VNZ u konteksti Bolonskoi deklaratsii* [Formation of meaningful competencies of university graduates in the context of the Bologna Declaration]. Available at: http://library.uipa.kharkov.ua/library/BD/BolonProz/Stati_iz_periodicheskikh_i_prodogaugshiesa_izdaniy/Form_zag.html (accessed 21 January 2020)
6. Malytska, O.V. (2009). *Formuvannia kultury profesiinoi diialnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly na osnovi kompetentnisnogo pidkhodu* [Building a culture of professional activity for future primary school teachers based on an approach]. *Zbirnyk naukovykh prats BDPU (Pedagogichni nauky)*, no. 2, pp. 57–63.
7. Masol, L.M. (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka* [General art education: theory and practice]. Kyiv: Promin. (in Ukrainian)
8. Novykov, A.M. (2008) *Metodolohyia khudozhestvennoi deiatelnosti* [Art methodology]. Moskva: «Ehves». (in Russian)
9. Piekhota, O.M. (2001). *Osvitna tekhnolohii* [Educational technology]. Kyiv: A.S.K. (in Ukrainian)
10. Plemeniuk, M.H. (2002). *Khudozhestvennaia deiatelnost kak faktor razvytyia humanystycheskoi kultury lychnosti budushcheho uchytelia* [Artistic activity as a factor in the development of the humanist culture of the future teacher's personality]. Komsomolsk-na-Amure. Available at: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf> (accessed 21 January 2020).
11. Shcholocova, O.P. (1996). *Osnovy profesiinoi khudozhno-estetichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia* [Foundations of professional artistic and aesthetic training of the future teacher]. Kyiv: UDPU im. M.P. Drahomanova. (in Ukrainian)